

Kildeintroduktion:

I Friis Legardt Skovs Erindringer fra Vejen Realskole (1979) beskrives skoletiden fra 1909-1913 i den sydjyske by Vejen – en "driftig stationsby med "Alfa"-margarinefabrik, tagpapfabrikken "Phønix", [og] en cikoriefabrik". I detaljer gengives Friis Legardt Skovs tur fra hans hjem i landsbyen Gamst til skolen i Vejen, en tur på 5-6 km, der i sommerhalvåret foregik på cykel, og i vinterhalvåret, iført store overtræksbukser, fandt sted til hest. Siddende i alfabetisk orden modtog eleverne undervisning i sang, religion, historie, tysk, engelsk, naturhistorie, fysik, matematik, regning og dansk, hvor særligt de unge lærere fra seminariet var flinke, dygtige og populære blandt eleverne. Konfirmationsforberedelsen i konfirmandstuen hos den grundtvigianske præst skildres, og det utænkelige i at gå i kirke hos en "missionspræst" bliver fremhævet. Tydeligt er det også, at Friis Legardt Skov og hans familie beundrer den nærliggende Askov Højskole, forstanderfamilien Appel og de grundtvigianske grundprincipper. Friis Legardt Skov blev født i 1896 og var, da han skrev disse erindringer i slutningen af 1970'erne, pensioneret overlærer.

[Om skolen og lærerne]

Fra 1909 til 1913 tog jeg til Vejen Realskole. En 5-6 km's skolevej: fra gården ned gennem Gamst by, over bækken, som løb inde fra den gamle præstegårdshave, forbi "æ Blombank" og ad den åbne vej vestpå til Andst sogns grænse lige uden for Vejen by, hvor jeg passerede broen over åen med de rislende vande, som dannede skellet, derefter op forbi den nye kirke (1896) over for kirkegården, hvor grundstenen af den gamle kirke endnu vises, den som aldrig skulle have været revet ned. Videre gennem hovedgaden med de almindelige stationsby-huse til Hansens Hotel og stationen, og til bommene ved banelinien. Var de nede, måtte jeg jo vente, indtil toget var bruset forbi. Så var det til højre, hen forbi fotograf Poulsens og ind på legepladsen på bagsiden af skolen. Om sommeren var jeg på cykel, om vinteren til hest, en pæn hvid russerhest.

M. Slesbager, folketingsmand og senere trafik- og handels-minister, havde oprettet og ejede skolen. Hos ham blev jeg indskrevet. I de følgende år så vi ham kun ved årsafslutningen i juni.

P. Hauge var bestyrer, havde den daglige ledelse, modtog skolepenge hver måned, af og til ekstra til brændsel, og underviste i matematik og regning. Frk. Vig gav mig begynder-bog i engelsk – med "I can hop, I can run". – Vi sad i alfabetisk orden, derfor kom jeg til at sidde ved siden af en pige, som hed Kristine Sørensen, fra Vejen by. Jeg var meget beklemt og genert og kom i en af de første timer til at sige du til læreren. Derover opløftede Kristine en hånlatter, og jeg blev meget flov, men så rejste Anna Appel sig op i den anden bordrække og sagde med harmfyldt blik: "Åh, Kristine da!". Jo, jo – jeg fik støtte fra Askov, den skole vi i familien alle så op til, ikke mindst min afdøde fader havde gjort det. – Jysk talte de heller ikke i Vejen som i Gamst. "Hvor er mi' overkjowel?", spurgte jeg ude på gangen ved udgangsdøren. – "Overkjowel", lød det grinende fra alle sider, "har du ikke en overfrakke?".

Kaja Jensen – i familie med billedhuggeren Hansen-Jacob-sen, hvis gamle gård med marker – fulde af store kampesten – jeg passerede forbi hver dag – underviste os i en tid i regning – og gik en tur med os, hele klassen, "ud at spadserer" hed det, engang "helt til Skibelund", en lang tur, hvor vi dvælede ved Hansen-Jacobsens "Modersmålet", den "højbårne jomfru" med busterne af A. D. Jørgensen, historikeren fra Gråsten og for-fatteren til "40 Fortællinger af Fædrelandets Historie", og Edv. Lembcke med hvis danske

ord vi senere læste Shakespeare. Vi så ud over Kongeåen mod syd til "det tabte land". Et par skridt derfra var Niels Skovgårds "Magnusstenen", hans bedste værk. Jeg husker tydeligt situationen fra hin dag, en forårsdag i 1910. Vi var på kæmpehøjen med mindestenen for Jacob Christian Lindberg. Flere mindesmærker var dengang ikke rejst i Skibelund Krat. Sidstnævntes bibeloversættelse, også kaldet Grundtvigianernes bibel, arvede jeg efter min bedstemoder, Dorthea Legardt, f. Simonsen. Den meget lærde oversætter hørte jo til kredsen omkring Grundtvig ca. 1840. Kaja Jensen tog også klassen med om i Teknisk Skole, hvor vandreudstillingen fra København var ophængt. Det var alt sammen noget for mig – hvad der havde med historie, poesi, kunst og religion at gøre. I resten af mit liv blev det min egentlige verden. Kaja Jensen var en af de første, som i skolen kom mig i møde med de interesser.

Det var jo nemlig ikke Realskolens hovedsag, de oven-nævnte emner – ak, nej, de blev i de fire år kun af og til berørt! – "Det reale liv på jord", derom drejer det sig. Fra Heiberg har vi udtrykket om "det fede phlegmatiske Liv på Jord, hvori man på det reale tror, og faar ej det mindste Glimt at se af den magre Benrad, man kalder Idee".

I sangtimen havde vi noget, der blev kaldt træffeøvelser, do, re, mi, fa, sol ... Det gik vi over til, og nu var vi ellers godt i gang med Grundtvigs "Blomst kan visne før Sol nedgår, udsprungen i morgenrøden", til melodi af Hartmann. Religionstimer har vi vel haft, jeg husker ikke noget om det. I alle fire år havde vi i historie og tysk en kandidat Hansen, som vi kaldte ham. Han var cand. theol. Til historietimerne læste jeg ekstra i R. Holms "Danmarkshistorie", men det syntes hr. Hansen vist var den bare vigtighed. Da jeg ikke kunne svare på et spørgsmål, sagde han irriteret: "Det må du da vide, du står jo der med en tyk bog". Han var i en lang årrække lærer ved Vejen Realskole, boede i de første år sammen med moderen i et lille beskedent hus, ugift og ganske tilbagetrukket, tog ikke del i skolens fester og sammenkomster. De andre fag – naturhistorie, fysik, matematik og sprog (engelsk og tysk), regning og dansk – blev passet af unge lærere, lige kommet fra seminariet. De blev ved skolen et par år eller længere og var flinke og dygtige. Ingen tænkte på at kritisere. Vejen Realskole var vist en god privat, eksamensberettiget realskole i en driftig stationsby med "Alfa"-margarinefabrik, tagpapfabrikken "Phønix", en cikoriefabrik[1], som af og til sendte en ikke ube-hagelig lugt af cikorie ind over legepladsen, hvor vi jo tum-lede rundt i frikvartererne. – Legepladsen adskiltes fra vejen ved et hvidmalet stakit. Der kom engang pastor Aksel Helweg fra Askov kørende forbi. I et enspænderkøretøj med kusk på bukken sad præsten ene i det bageste sæde og så smilende ud over de legende børn. De ældste elever vandrede ligesom lærerne frem og tilbage og drøftede tingene alvorligt. Jeg ser Margrete Appel vandre ved Anton Møller-Nielsens side ivrigt samtalende. Jeg traf sidstnævnte senere i København. Han var fra Gammelby ved Læborg, og vi kendte lidt til hinandens familier i Bække og Gjesten. Margrete Appel, dengang altid kaldt Pip Appel, blev senere gift med C. P. O. Christiansen, leder af Frederiksborg Højskole. Hun skrev to udmærkede interessante bøger om sine forældre og om Askov Højskole. Børnene gik på Vejen Realskole, men tog ikke alle eksamen derfra. Eksaminer har jo aldrig været højskolens sag, og deri kan den have så megen ret.

I et lille hus på pladsen boede kosteleverne, de var et eller to år ældre end vi andre – fra andre egne af landet og tog præliminæreksamen[2] fra sidste klasse efter 2-3 års ophold.

Var der mangler ved undervisningen? Havde skolen fejl og begrænsninger? Det kunne ikke tænkes. Fejlene var altid på elevernes side, ubegavethed, uudviklethed, manglende flid. P. Hauge styrede skolen med fast, men ikke hård hånd. Slebs-ager ejede som sagt skolen, men på grund af rigsdags- og ministerarbejde var det hele overladt til Hauge. Politisk tilhørte den første Venstre, den anden Det radikale Venstre. Da

Frederik den 8. var død i Hamborg, maj 1912, ventede vi en fredag og drev rundt på legepladsen den dag om morgenen, budskabet var indløbet, men vi fik ingen besked. Endelig trådte Hauge frem på trappen og sagde: "Ifølge højere ordre (Slebsager) har I fri i dag". De radikale viste dengang ikke kongehuset stor respekt.

Hauge underviste i fysik, matematik (aritmetik og geometri) og regning. Vi brugte Ellingers Fysik, den havde tegninger: hvide streger på sort bund, en udmærket og klar tegning af en dampmaskine gav god besked om, hvordan den fungerede i princippet. Alle forklaringer fandt sted foran den sorte tavle med kridt i hånd. Ingen faglokaler med dyre instrumenter og forsøg med elektriske apparater osv. som nutildags. – Måske dog et naturhistorisk skab med nogle udstoppede fugle! For-søgene indskrænkede sig vist til hjemme i køkkenet at se en spirende ært i et glas – efter opfordring af naturhistorielæreren. – Vi samlede også planter til botanikundervisningen. Det sid-ste gjorde jeg meget ud af, fordi den vildt voksende flora nu engang interesserede mig. Jeg havde en mægtig slæbning bag på cyklen de 4-5 km fra Gamst. Det var min tur, og læreren – Frederik Knudsen – klappede mig på skulderen. I danski-merne, hvor jeg også befandt mig godt, havde vi ligeledes Frederik Knudsen. Han gennemgik ikke så lidt af den gamle klassiske litteratur efter tidens skik, således at vi blev godt bekendt med den uden at tygge drøv på personkarakteristik, miljøskildring, endsige klasseforhold i samtiden osv. Knudsen sagde f.eks.: "Til næste gang har I halvdelen af 2. akt af "Ha-kon Jarl hiin Rige" for til læsning hjemme. Så streg ud for de linier, jeg nu nævner, og lær dem udenad!". I den følgende time blev afsnittet gennemgået – læst højt, nogle blev hørt i handlingen. Vi blev fortrolige med Oehlenschlägers sprog, så blev det vor egen sag, om vi ved senere udvikling også kunne blive fortrolige med hans lyriske storhed. – Således gennemgik vi folkeviser (Dronning Dagmars død), Holberg (Jeppe på Bjerget og Erasmus Montanus), Baggesen (Kallundborg Krø-nike, som jeg lærte helt udenad og så at sige kan endnu i min 81-årige alderdom), Blicher (Hosekræmmeren), Paludan Müller (Den ottende Kunst), Chr. Winthers "Henrik og Else" osv. Hjemme i dagligstuen sad jeg søndag formiddag og læste Holberg, og han kedede mig nu alligevel. Først ved at se ham på scenen, gik han op for mig i al sin storhed og morskab. Drachmann var den sidste i rækken med "Ole Pil", som jeg syntes var grov og uskøn.

Det skriftlige, stilene, manglede jeg altid stof til. Knudsen sad på katederet med hele bunken og gennemgik hver en. Han var ikke hård, men – hvad slår han nu ned på? Hvilke dum-heder havde man begået? Jeg ville gerne citere vers. Var de rigtig valgt? Hvad kunne man nu blive gjort til grin for? Jeg var nervøs. I en stil om skolegang og dagens gerning eller noget i den retning havde jeg citeret Grundtvig (hvem ellers, af ham sang vi jo altid hver morgen, hvem kunne bedre "signe Livets Skole") – jeg havde skrevet hans ord fra "Morgenhanen atter gol": - "gøre gavn, mens dagen går, prøve vore kræfter, visse på, at gode kår retter sig derefter" – for straks efter stilens aflevering at tænke: "ak, de gode kår", det bliver nok udlagt som "at tjene penge", "god stilling" eller lignende, noget så jordbunden – og jeg gik i skræk for kritiktimen, en for en blev stilene taget frem – den kom, og Knudsen greb min stil og sagde med et stort smil: "Ja, Friis vil gerne citere vers", så gjorde jeg et lille tegn nede fra min plads, og glad blev jeg, da stilen øjeblikkelig blev lagt til side. Knudsen forstod straks! O, hvilken udmærket artighed!

Jeg husker ham endnu tydeligt sidde på katederet og læse højt af Heibergs "Aprilsnarrene", som hørte med til det op-givne eksamensstof. Noget stort dramatisk talent var Knudsen vist ikke, men jeg morede mig nede på min plads ved at høre ham, hængende hen over katederet med hævet lang pegefin-ger, fremsige:

Karlen: Med forlov.

Trine: O, det er min moders gårdskarl!

Karlen: Jeg skulle hilse så flittigt fra madam Rar, og gratulere fruene med en kurv, som står her-ude.

Fru Bittermandel: Jeg takker mangfoldigt. Hvad er der i den?

Karlen: Et dyr, fire harer, tredive dusin østers, en skjepe æbler og fem pund vindruer.

Fruen: O, hvilken udmærket artighed osv.

F. Knudsen flyttede senere til Slagelse. Blev gift der og fader til Erik og Mogens Knudsen, kendt fra litteraturens verden.

For mig var alt dette opmuntrende. Med sprogene gik det så nogenlunde men ikke med regning og matematik. I disse fag følte jeg mig langt nede. Min stedfader måtte hjælpe mig med hjemmeregningstykkerne, som vi atter gennemgik med kridt i hånd foran den sorte tavle. Hauge sad på katederstolen, flyttet ned på gulvet, med stok i hånd og førte an, slog i gulvet med stokken og råbte højt, buldrende, som man siger, når jeg sagde dumheder og ikke kunne finde ud af de udspekulerede regnestykker. Gråden sad i halsen, og tallene flimrede på tavlen, og bevidstheden samlede sig kun om ikke at briste i en ydmygende gråd, lige før realeksamen, i hele klas-sens påsyn, alle kammeraterne nede bagved i dyb tavshed. -Det opdagede han også godt nok, slog om og blev venlig, forsøgte at glatte ud og trøste ved at spørge ud om den store gård derhjemme, som han nok har ment, jeg kunne være lidt stolt over.

Ak, jeg havde aldrig følt, den var stor, og min interesse for husdyr og landbrug var lig nul, mit kendskab som følge deraf også meget ringe. Når så venligheden slog ud i spørgsmål om, hvor mange heste og køer, vi havde derhjemme, vidste jeg naturligvis heller ikke det. Ja, jeg havde nok set karle komme ud af stalddøren efter et spand heste – selv slæbende på en tung hammelstok til en roevogn, men da havde jeg altid tænkt: godt at det ikke er min skæbne at gå der. Det var den rene elendighed efter en sådan dag at komme ned i stalden på Hansens Hotel, at få overtræksbukserne på og komme i sadlen på den lille hvide russer og begynde hjemvejen ned gennem bygaden forbi Bruun-Møllers boghandel, Banken for Vejen og Omegn, mejeriet, og på modsat side var kontor for Kolding Folkeblad med udhængsskab for de vigtigste nyheder, skrevne på en plakat. (Mærkeligt nok husker jeg tydeligt, at jeg engang så skrevet: Forfatteren Herman Bang er i går død på rejse i Amerika. Det må have været den 30. januar 1912. Han havde optrådt på sine oplæsnings-turneer også i Vejen, men jeg havde ikke set ham. Hvor meget jeg skulle komme til at sætte pris på hans digtning senere hen, tænkte jeg ikke på dengang). Videre gik det forbi kirken og Frederik d. 7's mindesten ved bykroen. Der stod indridset ud mod vejen: "Hans lyse Sind har lyst i Tider mørke, hans frie Vilje os vor Frihed gav". Nu er indskriften vasket bort af – "regnens vinterflod". – Ved at passere den store kampesten hver dag lærte jeg indskriften. Der var mange sådanne skoletimer, som beskrevet, der bragte mit humør langt ned. Var det mon værre for min kammerat fra Holsted? Til ham sagde Hauge, da han stod

foran den sorte tavle: "Du har ikke mere forstand på det end flagstangen derovre i fotograf Poulsens have!". Fælles skade, fælles trøst. Nu kan jeg tænke: det kan være, jeg havde godt af de skrappe ord, at jeg kunne tage mig sammen og være mere flittig. Tiden har næsten visket det ud. Ja, ja, "Gehabte Schmerzen hat man gern". Og til den endelige eksamen fik jeg virkelig ug⁺ i regning, til min egen og Hauges forundring. Han trak mig så og sige frem ved ørerne. Vi havde regnet opgaverne siddende i den store teatersal på Hansens Hotel spredt ved småborde. Måske har sceneatmosfæren inspireret mig. Jeg fulgte altid med i, hvad der kom af turneer, så også ganske enkelte forestillinger, vi måtte jo køre derned fra Gamst om aftenen med hest og vogn til Vejen. Jeg husker Bjørnsons "Poul Lange og Tora Parsberg" med Betty Nansen som Tora. I Bruun-Møllers boghandels vinduer var ofte udstillet fotografier af de kom-mende stykkers scenebilleder. Engang studerede jeg billederne af "Der var engang" – og Hauge kom bag på mig og sagde: "Ja, det er nok noget for dig". Jeg var på hjemvejen ned til stalden efter hesten, og han over mod hotelindgangen. Jeg ser ham efter skoletid skrå over legepladsen bort fra skolen med stok-ken hængende i den ene lomme af stortrøjen og pudsende sin næse i et hvidt lommetørklæde.

Hver vinter holdtes der skolebal i den store sal på Hansens Hotel. Der blev spillet komedie og bagefter danset. Et år var det "Aprilsnarrene", som var indstuderet med Margrete Appel som Fru Bittermandel. Drengene flokkedes omkring ind-gangsdøren, og pigerne sad i hvide kjoler på bænkene langs væggen salen rundt – "in schönen Kreis". Mine søstre Johanne og Dorthea var også med.

[Om konfirmationsforberedelsen]

I sommeren 1911 gik jeg til konfirmationsforberedelse hos pastor Richter i Vejen Præstegård. Præsten kendte jeg fra gudstjeneste i Vejen kirke, til ham havde vi løst sognebånd! "Rugholm" i Gamst, mit hjem, var jo i Andst sogn. Præsten i Andst var "missionsk", mens vi hjemme fra gammel tid altid havde tilhørt de grundtvigske. At gå i kirke hos en "missions-præst" eller sætte sine ben i et missionshus var en utænkelig tanke dengang. – Konfirmandstuen lå i baggården til venstre for hovedbygningen. Der var adgang til den gennem det ce-menterede vaskerum, med gruekedel osv. Rummet var hygge-ligt med bænke langs væggen på de tre sider, små firerudede vinduer ud til haven. Der sad vi, alle børnene fra Læborg og Vejen, og pastor Richter stod op midt på det tomme gulv ved et lille bitte bord. Han holdt i sin hånd "Sangbog for Konfirmander", som han selv havde udgivet, og vi købte af ham for 50 øre. (Jeg har den endnu, 67 år efter, og hvor mange gange har jeg ikke fundet en sang i den, når jeg forgæves havde ledt i andre sangbøger!). Vi sang: "Alle mine kilder skal være hos dig" – af Grundtvig, og vi sad i to timer med et lille frikvarter, to gange om ugen, og hørte stille og andægtige på præstens gennemgang af trosbekendelsens enkelte sætninger i de tre trosartikler, kirkeårets højtider og søndage, dåb og nadver og fadervor. Dette skete i første time. I anden time førte han os ind i kirkerummet, i fantasien altså, ikke bogstaveligt – og forklarede os hver eneste ting i kirken, dens betydning, oprin-delse osv. Historiker som han var, gjorde han det alt sammen interessant, ja, til tider næsten spændende. Jeg befandt mig udmærket i det stille rum med grøngylden sol ind fra haven – langt borte fra Realskolen. "Nu sidder de nok deroppe og beviser en sætning fra matematikken", tænkte jeg, "godt jeg ikke er der".

Angående troens ord havde vi ingen tvivl, vi troede, hvad præsten sagde. En sådan "autoritetstro" står i Höffdings "Religionsfilosofi", i et afsnit om trostyper, beskrevet og benævnt som en "kulsviertro", tro på hvad andre siger uden at klargøre sig sin egen stilling til begreberne.

I frikvartererne slog vi os ned på plænen midt i præstegård-den: Læborgbørnene i en flok, Vejenbørnene i en anden, og jeg midt imellem. Jeg var jo fra Gamst. Præsten kunne vi se sidde inde i sit store bibliotek (som efter hans død blev købt af konsul Lauritzen, Esbjerg, og af ham skænket til Central-biblioteket i Esbjerg) med bog for øjnene. Nogen indladende og munter og folkelig mand var han ikke, nogen betydelig teolog ikke heller, men en god grundtvigsk præst med sans for det historisk-poetiske. Præstefamilien havde nær tilknytning til Askov Højskole. Gudstjenesterne gennemførte han med fasthed og stil, hvert ord hørtes over den ret store Vejen kirke. I sin ungdom i studietiden i København havde han vist ofte siddet i Det kgl. Teater. I forsamlingshusene læste han smukt op, gode, altid alvorlige tekster, og han sås altid i parkettet i Vejen teater, når de rejsende selskaber kom med værdifulde stykker. Jeg husker ham læse højt, "Det gamle spil om enhver" af Hugo von Hofmannthal, som på denne tid netop blev spil-let på Det kgl. Teater. Jeg hører endnu hans stemmes klang. Vi blev ikke plaget med udenadslæren af lange salmer, som tilfældet var dengang hos mange præster. Vi lærte dog tre salmer, en af Kingo, en af Brorson og en af Grundtvig. Af sidstnævnte: "Var I ikke gallilæer?"

Pastor Richters konfirmandundervisning mindes jeg endnu med stor taknemmelighed. Om grunden dermed var lagt for et virkeligt kristent liv, skal jeg ikke udtale mig.

Valdemar Rørdam har i sin smukke digtsamling: "Den gamle Præstegård" også omtalt konfirmandstuen:

Hyrdedrengen vågnede op under

Slutnings-salmens jubelbølge!

Blev i sindet blot en salme,

blot et suk af støvets bøn,

da var dagen ej forgæves.

Det er smukt og rigtigt udtrykt.

Den sidste dag før konfirmationen havde vi penge med, indsvøbt i papir, til præsten, 2 kr. eller sådan deromkring, et slags offer. Vi blev bænket om et stort chokoladebord i præstens spisestue, og vi drak chokoladen i dyb tavshed.

Konfirmationen fandt sted i Læborg kirke 3. oktober 1911, man skiftede forår og efterår mellem Vejen og Læborg kirke. Pastor Richter talte om: hvor der er en vilje, der er en vej, og omtalte en krig mellem Italien og Tripolis, som lige var brudt ud. Vi var alle opstillede i midtergangen, og præsten lagde sin hånd på vore hoveder, udtalte en velsignelse, og vi sang "Han som på jorden bejler" – og dermed var højtideligheden forbi. Vi blev ikke spurgt ud og aflagde ikke løfter af nogen art.

[Om interessen for kultur]

Efter konfirmationen tilbage til realskoleundervisningen -uden afbrydelse af religionspåvirkning tirsdag og fredag! Vin-teren stod for døren 1911, og den omtalte lille hvide russerhest kom igen ud af stalden om morgenen, før det blev lyst. Skolen begyndte kl. 8. Når vi i skolen og i gennemgangen af folke-viserne kom til "Dronning Dagmars Død" og læste verset:

”Det da var den liden Smaadrenge,

han lod ikke længe lide,

han rykte Sadel af Bjelken ned

og lagde på Ørs[3] hin hvide,”

- måtte jeg tænke på min egen, som var genstand for nogen opmærksomhed blandt kammerater og i Vejen by – kun ikke fra min side. Jeg syntes, den var et ganske selvfølgeligt befor-dringsmiddel ad vinterens sølede og ujævne veje. I skoletiden stod den opstaldet på Hansens Hotel. Det skete, at et par af mine kammerater gik med om i stalden for at se mig stige til hest med sadel og stigbøjler og store overtræksbukser. De syntes vist, at jeg kunne sagtens – men for mig var det bare en træls tur. Den kunne aldrig løbe stærkt nok hverken hen eller hjem, et par gange skete det, at den snublede på forbenene, og jeg slog en kolbøtte ned over halsen på den og sad i pløret endda midt på hovedgaden i Vejen by. Engang kom en indehaverske af en fødevarerforretning ud i en dør, iført et stort hvidt forklæde, og spurgte deltagende: ”Slog du dig da ikke?”. Det gjorde jeg ikke. Godt beskidt blev jeg. Det var før asfaltens tid. Så snart foråret kom, tog jeg cyklen. I hestesadlen var jeg hævet mere op og havde godt overblik over grøftekanter og de små forhaver med alle de forskellige blomster, som groede der. Det ærgrede mig dog, at jeg aldrig blev fotograferet - til hest! Hesten var et befordringsmiddel mellem Gamst og Vejen, skrev jeg, og det var den for mig dengang. Senere, da disse fire realskoleår for længst var overstået, dukkede samme hest atter op i min erindring som en samvittighedsanklage. Plejede jeg den med tilbørlig omhu? Jog jeg på den på hjem-vejen for at få den over i galop et kort stykke vej? Jeg lod den suse ind ad gårdsleddet, når jeg ud på eftermiddagen, den mørke vinterdag efter fire, kom hjem – så hen over gårdsplad-sen, som tit var fyldt med stinkende røg fra petroleumsmoto-ren ovre ved laden – ind i stalden, op i båsen, sadlen af og krybben fyldt med hakkelse, uden kærtegn eller et stykke brød. Jeg vidste ikke, at en hest skal have en lille portion foder ofte. Jeg skyndte mig ind og sad snart efter med lektiebøgerne i den lune stue, bedstemoders forhenværende stue, med sofa og mahognibord. Så så jeg ikke til hesten før den næste morgen. Den havde da stået og savlet i alt for meget hakkelse. Alligevel, den var god at sidde på, når det om morgenen gik ad Vejen til, oftest i skridtgang. Jeg iagttog alt i naturen, de bølgende blade af vandplanter på bunden af Vejen å, de høje kongelys i Gamst, på diger og grøftekanter enten det så var fra cykel eller hest. – Mit udseende som rytter skænkede jeg ikke en tanke. I den isnende kulde i klar luft, en vinterdag, havde min moder udstyret mig med et tykt halstørklæde: Halvanden meter langt, 30 cm bredt, sennepsfarvet slags sjal med klunker på langsiden – svøbt rundt om halsen, så hovedet stak op af et helt lille bjerg af klunker – jeg må have set latterlig ud op gennem Vejen bys hovedgade. Ingen sagde noget derom eller drillede mig. Min hest havde jeg i fred. Dog var der engang en sang, som var digtet til bordet ved en afslutningsfestlighed efter eksamen, og hvori vi hver i klassen fik et par ord. Om mig stod der: ”Friis sin Rosinante hjemad traver”, Rosinante, op-dagede jeg først senere, var navnet på Don Quijotes hest – javel så – ligheden var træffende. ”Ridderen af den bedrøvelige skik-kelse”, som Cervantes romanhelt benævnes – gik jeg ind i billedet, måtte det være som idealistisk fantast i modsætning til den snusfornuftige realskole?

Holger Jacobsen fra Damgaard og jeg cyklede sammen det første stykke af hjemvejen – byen ud. Det hændte, vi satte cyklerne ved bager Trams' gavl ved kirken og gik ind i butik-ken og spiste en 5-øreskage. I middagsstunden sad vi i et klasseværelse og spiste vor medbragte mad sammen med et par kammerater – ”toglever” – fra Brørup og Holsted. Alle fra byen gik ellers hjem til middag, kosteleverne spiste jo hos

Hauges ovenpå, hvor de vist var i gode hænder hos den rare og venlige fru Hauge. Jeg ser hende komme op fra kælderens med et fad benløse fugle – det var i eksamenstiden – censorerne blev sikkert også godt beværtet. Så snart vi var overladt til os selv i klassen, greb en dreng fra Holsted straks kridtet, gik op til den sorte tavle og tegnede uartige tegninger – med klud i hånd – hvis der hørtes skridt af en lærer i farvandet! – Jeg spiste rugbrød med margarine og sveskemarmelade. Efter hjemkom-sten ud på eftermiddagen spiste jeg til middag, siddende i dagligstuen ved den nederste ende af det store hvidskurede bord, med langbænk under vinduerne, en stor sort pande med stegeflæsk, kartofler og ”duels” [dyppelse] blev trukket ud af ovnen i køkkenet og sat frem. Så læste jeg lektier resten af dagen, siddende alene i en lun stue, det vil sige: jeg faldt ofte hen i ”vågne drømme” – alt for ofte. Jeg ville gerne smutte bort fra lektierne og læse ”romaner” i stedet. Det enlige bogskab i havestuen blev gennemrodet . De mange dyrskuekataloger, nogle landbrugsbøger, ”Svinets Røgt og Pleje” blev straks vraget, ligeledes ”Opfindelsernes bog” i store smukke brune bind med fine træsnit. Jeg fandt i stedet ”Saxos Danmarkshistorie” i Grundtvigs oversættelse, en roman af Dickens, ”Kirkeklok-keklangen i den norske Dal” af Vilhelm Birkedal, indbunden sammen med ”Mens myrterne visner”, ”Musen” af Thyra Jen-sen, ”Violin” og ”Guldregn” af Jenny Blicher-Clausen, ”Æ Bindstouw” af Blicher, ”I Storm og Stille” af Drachmann, ”Adam Homo”, Andersens ”Eventyr” i de to jubilæumsbind, Ibsens ”Lille Ejolf” og mange flere. I bunden af skabet lå nogle ”Juleroser” – hefter fra før og efter 1900, hvis indhold om teater, litteratur, malerkunst jeg undersøgte til bunds, og hvis indhold for bestandig nedfældede sig i min erindring. Det var før folkebibliotekernes tid, så den nemme adgang til læsning havde vi ikke.

Juli 1913 blev vi færdige med præliminæreksamen (alm. forberedelseseksamen). I slutningen af juli besøgte jeg på en lang cykeltur min stedfaders familie i egnen om Nørre Snede, den første dag var en meget varm dag. Det var den dag, den store jernbaneulykke ved Bramming fandt sted, hvor den kendte P. Sabroe blev dræbt.

[1] Cikorie: plante, hvis rod brugtes til kaffetilsætning.

[2] Præliminæreksamen: afsluttende realskoleeksamen.

[3] Ørs: hest.

Link til Historien:

[Erindringer fra Vejen Realskole 1909-1913 \(danmarkshistorien.dk\)](http://danmarkshistorien.dk)